

evropsko kulturo zaradi nevarnosti, ki ji preti od nemške dionizičnosti. Imenoval je Nemce celó zaviralce kulture in zločince nad kulturo.

Če vemo, s kakšnim ponosom je Nietzsche gojil rodbinsko tradicijo, da so Nietzscheji potomci poljskih grofov Nickih, in da je svoj komplicirani in protislovni značaj razlagal z mešanico germanstva in slovanstva v svoji krvi, se ne bomo čudili, da je pojasnjeval tudi neustaljenost nemškega duha z mešanjem različnih narodov in ras. Pri tem pa ni mislil samo na Slované, temveč tudi na druge, celó na predarijske sestavine v današnjem nemštvu. Po tej teoriji bi torej bili Nemci mešanica različnih sestavin, ki se še vedno niso mogle spojiti in zlititi, kakor n. pr. pri Francozih.

V odkrivanju nevarnih globin in vrtincev v nemški duševnosti Nietzsche ni bil prvi, temveč samo najuspešnejši in najbrezobzirnejši. Zato tudi čuvstva neugodja in trpljenja nemštva nad samim seboj ne najdemo prvič šele pri Nietzscheju, temveč n. pr. že pri Goetheju, samo da ju je Nietzsche v tem oziru najjasneje in najstrastneje izrazil, rekoč: „Dober Nemec biti, se pravi raznemčiti se.“ Iz hrepenjenja po skladnosti in izoblikovanosti je Nietzsche v svoji zadnji dobi zametaval vse, kar je značilno nemškega. Protestantizem, iz katerega je sam izšel, je tedaj označeval za kulturni zločin, pred nemško glasbo, za katero se je nekdanj silno navduševal in v kateri je videl najvernejši izraz nemškega bistva, je sedaj svaril. Bil je ponosen na to, da je pisal nazadnje več v francoščini in latinščini kakor v nemščini.

Kakor Goetheju, je tudi Nietzscheju in vsemu nemštvu vrojeno mogočno hrepenenje po odrešitvi, ustaljenosti in harmoničnosti, ki jih vidijo Nemci že od nekdanj v južnih deželah, pri Grkih in Romanih, v njihovem načinu življenja in v njihovi ustaljeni kulturi. Tja vleče Nemce neka neodoljiva sila.

Po tej prodirni in genialni Nietzschejevi analizi nemštva se ne bomo več tako močno čudili protislovnosti in kaotičnosti hitlerjanstva v katerem se samo na Nemcem možen način „druži“ pogansko germanstvo s krščanstvom, nasilstvo in socialna gesla, reakcija in progres. Vsaj nekoliko razumljivejše nam je sedaj tudi dejstvo, da je dobil krmilo velike nemške države v roke vprav tak mož, kakršen je Adolf Hitler.

Presuniti pa naš mora globoka tragika nemškega duha, ki je v tem, da nemštvo — povsem v nasprotju z Goethejevim „Faustom“ — hoče dobro vsem, a rodi toliko zla sebi in drugim. Zavedati se tudi moramo stalne nevarnosti, ki preti nemški in vsej evropski kulturi zaradi nemške demonije. *M. Robič.*

KNJIŽEVNA POROČILA

Tone Seliškar: Nasedli brod. Roman v treh delih. Tiskovna zadruga v Ljubljani. 1932. 434 str.

V romanu „Nasedli brod“ se nam je Seliškar prvič predstavil v široki koncepciji, v velikem tekstu deloma iz naših razmer pred vojno, med vojno in po vojni, deloma pa iz vojne kot take, z doživetji iz nje v fronti in za fronto. Do zdaj smo ga poznali predvsem kot socialnega pesnika, katerega zbirka „Trbovlje“ ostane za vselej viden in važen mejnik v naši literaturi. Tako nam je tedaj Seliškar s tem romanom pokazal, da njegova pot nikakor ni zaključena, ampak da gre v šir in da je premaknil težišče svojega umetniškega opazovanja iz neposredno proletarsko-socialnega miljeja v malomeščanski

ambijent — tja tedaj, kjer se pri nas z nešteti prehodi in prelivi vežeta in razhajata ta dva družabna razreda. In kdor pozna bolje in globlje ta prehodni pas med njima, bo lahko z zadovoljstvom ugotovil, da se je pisatelju posrečilo dojeti in prikazati nekaj prav značilnih potez iz tega sveta, ki nima niti svoje odrejene morale, niti kakega trdnega pogleda na življenje, temveč s konjunkturo razmer in časa tesno vezano asimilacijsko sposobnost pod enim samim zornim kotom: osebne, individualne koristi na prvem mestu. Vendar ta svet, ta družabni, na vse strani s prehodi povezani razred, ki reprezentira v Sloveniji še danes kot politični in socialno-družabni rezervoar slovenskega meščanstva tega navzven in navznoter, po vojni polagoma doživlja tudi v sebi samem proces razkrajanja in, če hočete, razdvoja: da se v njem polagoma utrjujeta in sesedata kot meščanski vodilni element bankokracija in industrijski element, ki razvijata svojo, že čisto določeno politično moralo. Pisatelj se je tako zelo utopil v svet slovenskega malomeščanstva, da je njegovega glavnega predstavnika v svojem romanu, Justina Železnika, že kar opremil z neko določeno literarno filozofijo, ki jo je potem posplošil in raztegnil na povprečne, male ljudi sploh — poskus, ki vendar ne more zmerom in prav osvetliti kolektivno važnih gibanj širokih ljudskih množic. V drugem poglavju prvega dela romana nam namreč predstavi v romanu najbolj izdelano in najvažnejšo njegovo osebo, Justina Železnika, trgovca, vojaka, računskega podčastnika in povojnega špekulanta, z naslednjimi besedami: „Življenje, ki bi teklo preko teh listov, je tako življenjsko, da je Justin Železnik človek, *kakršni smo vsi ljudje na svetu*, zakaj v vsakem človeku, v vsakem poštenjaku, v vsakem zločincu, v vsaki mevži je nekaj dobrih in nekaj slabih živih lastnosti, ki dajo sliko in lice posameznikovemu življenju. Te navade ne tvorijo značaja ali karakterja, kajti povprečni vsakdanji ljudje značaja niti nimajo...“ Zdi se mi, da misli tukaj Seliškar na elementarno dane človeške lastnosti. Ali pa ni morda družba, njena sestava, tisti činitelj, ki odreja takim lastnostim, kolikor se ne javljajo anarhično in elementarno, pravec, da iz njih končno oblikuje le navade? In družabni milje ni enostaven, ni nekaj stalnega: v njem je toliko dinamike in nasprotij, da dovolj pestro izpolnjuje tragike, poraze, zmage, radosti in bolečine ljudi. Vendar pa je nad vse dragocena nadaljnja Seliškarjeva ugotovitev, seveda če ne pozabljamo, da stojimo tudi še z obema nogama v malomeščanstvu: „da je zelo malo ljudi z izrazitimi, samoniklimi značaji, s kakršnimi se pečajo literati, in pa to, da že koj v začetku povem, da Justin Železnik ni junak, ki bi se žrtvoval za svoj narod ali svojo ljubico, ni mož, ki bi se na smrt dvobojeval zaradi klofute, niti ni krepostnik, ki bi se dal sežgati zaradi svojega prepričanja. Navaden človek je, povsem tak, kakršne vse po vrsti srečavamo na cesti, v gostilni, v vlaku, na veselici, na planinah, na tekmah...“ Od te ugotovitve do umetniškega oblikovanja je potem le še en korak: najti v tej malomeščanski družbi vendarle vso pestrost in bogatost človeškega osebnega življenja. In baš tukaj se pokaže umetnik, kaj zmore. Seliškarju je to uspelo v tako veliki meri, da je njegov roman življenjsko poln in utemeljen. Dosegel je to s sredstvi, zaradi katerih ga po pravici uvrščamo med slovenske socialne pisatelje: s sredstvi stvarnega ugotavljanja dejstev, kakor so si sledila, bodisi na zunaj, bodisi v duševnosti ljudi, ki živijo v njegovem romanu, vedno pa vključujoč jih v sestav družbe in njenih nazorov. Samo tuintam stopi pisatelj v ospredje pred dogodke in kolotek življenja ljudi v romanu in izpove svoj nazor. In tedaj izpove svoje misli z vso resnobo zdravnika, ki je ugotovil bolezen družbe in ji

vendar ne ve temeljitega leka; kakor da je pregloboko pogledal v individualno razrvanost v romanu živečih ljudi, ki jim ne dá preko sebičnih, le zajedavskih oblik življenja. „Vsako bitje pa živi samo zase, samo sebi: poedinec zase, družina zase — nikjer se ne polni vrzel, ki se globi od življenja do življenja. Vse oblike so strnjene v to pogoltno miselnost . . . Vse je zgrajeno na zavisti, sebičnosti in požrešnosti, iz katerih izvira vse drugo: nasilje, prevara, hinavstvo, laž, sovraštvo, zgolj nečedne stvari, v katerih je človeštvo vkovano.“ Globoko pesimistična osnova sije iz pisatelja samega — doživel je pač vojno in to družbo sam. In mislim, da se ne motim, če izrečem slutnjo, da se je le iz take pesimistične osnove rodilo njegovo stališče do vseh teh ljudi, ki so „dobri in slabi obenem, brez značajev in vendarle po svoje junaki“ — ljudje, ki jih strašni, loveči mehanizem življenja meče po široki strugi naprej, da naposled izginejo, komaj opaženi, iz življenja.

Roman „Nasedli brod“ je prav za prav roman malomeščanske družine, odnosno malomeščanskega zakona. Zato stojita v njegovem ospredju dve osebi, Justin Železnik in njegova žena Ana. Okrog njiju je potem bolj ali manj narahlo, kot v nekak zaslon, nanizal še troje družin, ki v različnih časovnih dobah posezajo v življenje Justinovega zakona: Železnikove, Dolinarjeve — Justinova žena Ana je Dolinarjeva — in pa kot nekako antitezo nesrečnemu zakonu Justina in Ane nekoliko preveč premočrtno idealizirani zakon Jošta, Justinovega prijatelja iz celjskih vojaških let, z Marto, sestro Justinove žene. Ali za tem ožjim, dovolj rahlim okvirom, ki izstopi ostreje in neposredno odločujoče za Justina in Ano le v prvem delu romana ob polomu Dolinarjeve hiše, se krepko in močno začrtano dviga čas, razmere, predvojni podeželski purgarski milje, vojna in njena strahotna realitika in povojna kaotična doba. Skozi te tri časovne dobe nas povede pisatelj z Justinom in ženo Ano, vedno vestno registrirajoč — dà, on registrira v dobrem, izrazitem pomenu besede — življenje tega zakona in njunih nosilcev. In ker je baš Justina Železnika najvestneje in najpopolneje zagozdil v časovna dogajanja, je njegovo življenje najbujneje očrtal in analiziral. Zato stoji Justin pred nami tako dovršen, da zapusti vtis popolne, žive slike človeka. Bistveno osnovo značaja Justina Železnika nam pisatelj predstavi še posebej takoj spočetka — čisto na kratko: „naglica, s katero se je vedno pobotal z novimi razmerami, mu je ostala vse do konca“. In vendar na tej ozki osnovi — kako bogat koncept Justinovega življenja! Vsa njegova praktičnost, hrepenenje po ugledu in po ženi, ki v bistvu nikoli ni bilo globoko čuvstveno, temveč računarsko, trgovska strast njegova — vse to je pisatelj posrečeno zajel na taki osnovi. In potem se je zgodilo, kar se zgodi tolikokrat: slučaj je tega ambicioznega, praktično usmerjenega človeka, ki se vedno uspešno prilagodi danim razmeram, zvezal z Ano, s hčerko na videz bogatega lesnega trgovca Dolinarja. Značaja sta različna, ona je romantična, v življenju išče vzorov za svoje sanjarstvo, vedno so se ji zdeli ljudje iz trgovin strašno plehki in zabiti, treba bi ji bilo moža, ki bi ga lahko občudovala, potem mu bo dobra žena. Osnova za razkol je podana, kolotek življenja, ki zakonca loči med vojno za leta, napravi še svoje. Megleni pajčolan, ki ga je spletla ona sama okrog Justina, ta pajčolan o vzor-možu, ki ga je stkala v duši in v prvem hrepenenju po Justinu njena samota, njegova umetno skonstruirana pisma in naposled romantični sestanek v zimski domači krajini — ta se zdaj trga in začne razpadati. Niti novo čuvstvo materinstva, ki nastane v njej ob otroku Bogdanu, na tem procesu razpadanja ne izpremeni mnogo. Ko odrine

Justin na fronto, ni niti hipnih trenutkov omame več, med muko se rodi iztreenje, oproščeno neposredne močeve bližine. Privzgojeni moralni nazori o zakonu edini napravijo duševni preobrat mučen in moreč. A to je vse. Treba je zdaj, ob ugodnem trenutku, le še tistega odločilnega, ki bo njeno zadušeno borbo s tiho, prežečo, težko zavestjo odtujevanja na mah presekal — in to je v romanu češki oficir Vydra. Odslej je v duši Anini borba odločena: Justinu je tuja za zmerom.

Vse kar sledi odslej — po večini v tretjem delu romana — je samo še nasilno povračanje v obliko, ki ji je zgorela vsebina. Na tem dejstvu ne izpremeni nihče ničesar. Vsi zunanji dogodki, ki silijo Ano k povratku v zakonsko življenje z Justinom, izzovejo v njej le neko onemoglo resignacijo. Naposled bo obstala ob njem kakor mrtvi miselni stroj. Tisočletna oblika zakona, po kateri je moška nadoblast vkovala ženo, je zmagala: „v njej je mož le varni pristan pred zarjavelo devico in pred negotovostjo bodočnosti“. O kakem resničnem povratku, o kaki resnični restavraciji Justinovega in Aninega zakona po vojni tedaj ni niti govora. Da ni bilo nesrečnih zunanjih okoliščin, bi se bil najbrž ta lažizakon nekje tako uravnovesil, da bi ob zavestnem medsebojnem varanju zakoncev ostala navzven ohranjena zunanja oblika, kakor je to slučaj pri mnogih zakoncih današnje družbe: ekonomski interesi ne pripuščajo zunanjega razpada. Konec, ki takoj sledi, je tedaj le posledica nekega nesrečnega zunanjega slučaja, ki povzroči tudi formalni razpad zakona, in ta slučaj je Justinova neozdravljiva bolezen. Pisatelj je izbral le enega izmed možnih slučajev, ki najbolj resničnemu stanju takih zakonov niti ne ustreza, vendar pa je možen in fabulistično efektnejši. Mogoče je hotel na ta način tragiko v tak meščanski zakon vkovane žene pokazati izraziteje, saj je Anino zadnje ljubavno razmerje z akademikom Gorupom, ko njen mož že propada, le izraz onstran vsakdanje morale stoječe tragike žene, ki hoče izživeti še zadnjo svojo razočarano mladost in jo doživi v odurnem ponižanju. Meni je žal, da ni pisatelj tega zaključnega poglavja izdelal skrbneje. Takih življenjskih cinikov, kakršen je Gorup, je najbrž precej na zemlji in mislim, da ne bi smel pisatelj tako na hitrico preiti dejstva, kako je izrabil ta človek ono tiho, obupno borbo varane in razočarane žene z nepremagljivo resnico njenega staranja.

Kakor sem že dejal, napravi pisatelj name vtis regulatorja — regulatorja v najboljšem pomenu besede. On ugotavlja, on razčlenjuje prav za prav zunanji in notranji mehanizem življenjskih dogodkov. Objekt je zakon — nasedli brod. Subjektivnemu mišljenju je dal zelo malo mesta, kvečjemu subjektivno pobarvanemu razčlenjevanju ljudi in njihovih položajev. Zato pisatelj le malokdaj izstopa s svojimi nazori iz okvira romana. Kjer pa se to zgodi, napravi to z miselnim razglabljanjem, potem pa spet izgine in povest teče dalje, registracija deluje sama po sebi. Stil, ki si ga je ustvaril za tako registracijo, je zato neokrašen, kratek, stvaren. Včasih je naravnost suh, toda nikoli neučinkovit. Realistična stvarnost, predmetnost ljudi in dogodkov bi rekel, je podstava, na kateri je zgradil delo. Zato je močan zlasti v prizorih, ki delujejo s svojo silovitostjo, z dramatičnostjo, dinamično ali strastjo. Vendar se mu je posrečilo, da je s takimi sredstvi dovolj razgibano zajel nežnejši ustroj Anine ženske duše. Dasi nekoliko manj jasna kot Justin in njegova duševnost — saj jo veže manj na življenje krog nje — je Ana črtana živo, njena ženska duševnost je polnejša od njegove in pisatelj jo slika z žarom (n. pr. v II. delu, poglavje 6.). — V roman je vpletel pisatelj tudi zgodbo o Kristini, prostitutki iz

celjske javne hiše. Meni se zdi ta zgodba povsem mogoča in Justinov doživljanje s to prostitutko v Celju in pozneje v vojaškem zaledju v Galiciji povsem verjeten. Je pretresljivo poglavje o družabno ponižani in izrabljeni ženski, ki vendar še ni popolnoma zatrla svoje prave ženskosti. Jaz verujem v možnost takih primerov.

Kot nekak nasprotni tečaj „nasedlemu brodu“, zakonu Justina Železnika z Ano Dolinarjevo, je pisatelj iz svoje pesimistične osnove, ko gleda in motri družbo, vendarle izkristaliziral dvoje ljudi, ki se vzdigneta iz zadušnega miljeja romana v novo življenje: zakonca Jošta, Justinovega prijatelja iz vojaških let, in Anino sestro Marto. Marta je izraz toplega, jasnega, plemenitega življenja žene. Mogoče je prav zaradi tega, ker jo očrta — in Jošta še bolj — tako premočrtno dobro in plemenito, polno vonja močne ljubezni in domače zemlje, manj resnična v svoji celoti. Čutim jo bolj kot izraz pisateljevega hotenja, da poveljča na neki način ljubezen, ki je čista in močna v svoji vdanosti. Gledam na Marto kot na kredo, dasi simpatično izpovedan in utelešen, ki ga izpove pisatelj sam o ženi. Manj je to mogoče reči o Joštu. Vtis imam, da Jošt ni živa oseba, ni živ človek, čeprav je socialni reformist, vraščen v domačo zemljo. Zakonu Ane in Justina nedostaja po mojem občutju za to življenjsko močno nasprotje, ki bi človeka zagrabilo iz osnov ljudi samih.

Kljub nekaterim hibam pa je roman „Nasedli brod“ močno delo. V povojnem času subjektivističnih ekstaz in mrzličnih poskusov najti vendarle neko ceno in merilo ljudem in času, ki že sega v sedanost iz vojne in njenih posledic, se dviga to Seliškarjevo delo nad čas in razmere, ki so bile. Mislim, da preko tega Seliškarjevega dela, ki je tako polno iskrenih izpovedi o ljudeh in družbi, ne bo mogel resno nihče. Ostalo bo živ dokument polpretekle generacije. In mislim tudi, da nič ne pretiravam, če trdim, da je Seliškarjevo delo ob Kreftovih „Celjskih grofih“ in za Kozakovo „Celico“ med najjačjimi naponi slovenskega literarno-tvornega duha zadnjih let.

Oprema knjige, ki jo je založila in izdala Tiskovna zadruga v zbirki „Slovenski pisatelji-sodobniki“ je lična. Po svoji preprostosti popolnoma ustreza vsebini in pisateljevemu stilu. Tisk je čist, zdi se mi pa malce predroben.

Onič Franc.

France Bevk: Žerjavi. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani. 1932. 104 str.

Slovenska Vipava in afriški Nil se družita v tej Bevkovi knjigi. Lepa Vida v okolju skeleče trde, boleče sočne sodobnosti, na egiptovskem ozadju dva tisoč naših lepih Vid, slovstveno lepih, življenjsko često tudi grdih. Dva tisoč slovenskih žená in deklet, ki jim viri življenja usihajo v pesku obnilske borbe za kruh, neredko v dušechi senci ponižanja in sramote, posebljenih v peščici spretno izklesanih Aleksandrink. V prvi polovici je povest trdno zasidrana v svojem središču ob Vipavi pod Fajtim hribom, v drugi polovici se razcepi na dve središči, na vipavsko in egiptovsko.

Vojni invalid Florjan Beltram se poroči z Mozetičevo Francko, ki jo je vojna duševno huje pohabila nego njega telesno. Ta nevesta pribeži v zakon, da speča skromnemu Florjanu plod svojih zablod. Po drugem otroku njeno materinsko čuvstvo docela zakrknje. Zli duh vipavski, utelešen v teti Filomeni in v Žizmondu, jo spelje čez morje v Egipt. Mož se doma križa z bolehnim dojenčkom, z deklo Milko in s taščo, upa in obupuje, greši in pije, dokler se